

Krzysztof Ślusarek

ORCID: 0000-0002-2387-649X

(Uniwersytet Jagielloński, Kraków)

Józefińska reorganizacja magistratów w Galicji jako czynnik kształtowania nowej elity urzędniczej miast¹

W artykule omówiono realizację i skutki przeprowadzonej na przełomie XVIII i XIX w. reformy ustroju miast w Galicji, w tym w szczególności problem tworzenia magistratów uregulowanych i formowania się nowej elity urzędniczej miast. Reformy zapoczątkowane w czasach panowania cesarza Józefa II doprowadziły do likwidacji dawnego samorządu miejskiego, przekształcając magistraty uregulowane w najniższy organ administracji państwowej i sądowej. Do roku 1820 zorganizowane na nowych zasadach miejskie egzekutywy powstały zaledwie w 63 spośród blisko 300 miast Galicji. W dłuższej perspektywie prowadziło to z jednej strony do radykalnego ograniczenia wpływu mieszczaństwa na zarządzanie miastem, a z drugiej – do ukształtowania się nowych elit, które w dużym stopniu nie wywodziły się już ze środowisk lokalnych, jak to miało miejsce w przypadku dawnego samorządu miejskiego, lecz stanowiły element napływowy.

Słowa kluczowe: Galicja, miasta, magistrat, urzędnicy, elita miejska

Kwestia polityki władz austriackich wobec miast galicyjskich w ostatnich dekadach XVIII i w pierwszej połowie XIX stulecia, w tym także problem reorganizacji magistratów, była już przedmiotem zainteresowania badaczy. W pierwszej kolejności wspomnieć należy o prowadzonych przed 100 laty badaniach Jana Karpińca, których wyniki ogłoszone zostały w niepublikowanej dysertacji doktorskiej pt. „Kwestia miast byłej Galicji (od roku 1772)”. Autor przedstawił w niej dwa problemy: liczebność i typologię miast oraz podejmowane w ostat-

¹ Badania wykonano przy wsparciu finansowym Priorytetowego Obszaru Badawczego Heritage w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim. Niniejszy artykuł powstał w ramach prac Platformy Badawczej „Seminarium Geohistorii Galicji (1772–1918)”.

nim ćwierćwieczu XVIII w. działania na rzecz podniesienia z upadku miast galicyjskich, czego elementem miała być także reorganizacja magistratów².

Z nowych publikacji wymienić należy przede wszystkim obszerną monografię pióra Łukasza Jewuły, opisującą miejską politykę władz austriackich w latach 1772–1848 oraz status prawny i typologię miast, a także strukturę społeczną ich mieszkańców³. Badania zainicjowane przez Ł. Jewułę znalazły kontynuację i rozwinięcie w studiach prowadzonych przez międzynarodowy zespół badawczy pod kierunkiem Krzysztofa Ślusarka, poświęconych dziejom miast z cyrkułów brodzkiego, brzeżańskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i zaleszczyckiego. Ich efektem jest kilkadziesiąt wydawnictw źródłowych i opracowań naukowych na temat różnych aspektów funkcjonowania miast na wymienionym obszarze pod koniec XVIII w.⁴

Zagadnienie reorganizacji magistratów poruszane było we wszystkich wymienionych wyżej opracowaniach, ale każdy z autorów zwracał uwagę tylko na niektóre aspekty tego procesu. Celem niniejszego artykułu jest więc próba usystematyzowania wiedzy na ten temat oraz ukazanie praktycznych efektów tworzenia magistratów uregulowanych. Chodzi tu szczególnie o wykazanie, w ilu miastach Galicji na początku XIX w. takie instytucje działały oraz jaki był wpływ realizowanych w tym czasie reform na funkcjonowanie miejskich elit.

Ordynacja miejska z roku 1783 i likwidacja samorządu miejskiego

Wśród wielu reform wprowadzonych w latach 1780–1790, tj. w okresie samodzielnych rządów Józefa II, ważne miejsce zajmują nowe regulacje dotyczące ustroju miast. W tym kontekście należy przede wszystkim wymienić ogólnoaustriacką ordynację miejską z roku 1783, która wprowadzała podział

² Rękopis dysertacji przechowywany jest w Państwowym Archiwum Lwowskiej Oblaści. Zob.: Państwowe Archiwum Lwowskiej Oblaści (dalej: DALO), fond 26: Uniwersytet im. Jana Kazimierza we Lwowie, opis 4, sprawa 283 (dalej: f. 26, op. 4, spr. 283). Fragment rozprawy został opublikowany w „Rocznikach Dziejów Społecznych i Gospodarczych” (J. Karpiniec, *Ilość osad miejskich byłej Galicji i ich podział na miasta i miasteczka*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. II: 1932 i 1933, Lwów 1932, s. 1–29).

³ Ł. Jewuła, *Galicyjskie miasta i miasteczka oraz ich mieszkańcy w latach 1772–1848*, Kraków 2013.

⁴ *At the Meeting Point of Cultures and Nations. Galician Towns and Small Towns in the Josephinian Cadastral Survey*. A Collection of Studies, ed. B. Petryshak, T. Kargol and K. Ślusarek, Kraków–Lviv 2020; *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, t. 1–7, Kraków–Lwów 2020; *Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym*, red. nauk. K. Ślusarek, t. 1–48, Kraków 2018–2020.

władz miejskich na wybierane spośród ogółu obywateli wydziały miejskie oraz sprawujące funkcje wykonawcze magistraty. Magistraty, składające się z syndyka, burmistrza oraz kilku lub kilkunastu rajców (zależnie od wielkości miasta), otrzymały nową strukturę organizacyjną, a mianowicie dzieliły się na trzy wydziały, zwane senatami: cywilny, karny i polityczny. Dwa pierwsze senaty, działające pod przewodnictwem syndyka, sprawowały funkcje sędownicze; trzeci odpowiadał za miejską gospodarkę. Tak zorganizowane miejskie egzekutywy zwykle nazwano magistratami uregulowanymi. Wydane w roku 1783 przepisy określały również sprawy kompetencji i trybu zatrudniania magistrackich urzędników. Wszystkie osoby starające się o zatrudnienie musiały wykazać się odpowiednimi kwalifikacjami. W tym celu musiały przedstawić dokument o nazwie „dekret uzdolnienia” (inaczej: „dekret eligibilitatis”), wydawany po zdaniu specjalnego egzaminu przed sądem apelacyjnym (w przypadku starań o posadę w senacie cywilnym lub karnym) lub przed politycznymi władzami krajowymi (w przypadku senatu politycznego). Członkowie magistratu co 4 lata mieli być wyłaniany w drodze wyboru przez wydziały miejskie. Wybór taki musiał być jednak zatwierdzony przez władze państwowe⁵.

Dalsze zmiany dotyczące statusu magistratów oraz sposobu wyłaniania jego składu nastąpiły w drugiej połowie lat 80. XVIII stulecia. Na mocy uniwersału cesarza Józefa II z 23 lutego 1786 r. magistraty uregulowane zostały wkomponowane w ogólnopaństwowy system sądownictwa cywilnego – miały być bowiem traktowane jak sądy pierwszej instancji dla ludności miejskiej, czyli tzw. sądy miejscowe⁶. Trzy lata później ich uprawnienia sądowe rozciągnięto na niektóre wsie. Miały one stanowić sądy miejscowe pierwszej instancji dla tych gromad wiejskich, których właściciele nie zdecydowali się na utworzenie własnego sądu dominialnego⁷.

Po śmierci Józefa II zaczęto wprowadzać zmiany dotyczące sposobu wyłaniania członków magistratu, w tym także zatwierdzania wybranych urzędników. Dekretem nadwornym z 2 sierpnia 1790 r. (ogłoszonym 20 sierpnia 1790 r.) cesarz Leopold II oznajmił, że zwierzchność gruntowa, tj. właściciel miasta, nie może bez przyczyny blokować wyboru członków magistratu, chyba że „obranego kandydata odrzucić za rzecz potrzebną uzna”. Tym samym właściciel otrzymał tzw. *ius excludendi*, czyli prawo do sprzeciwu wobec wyboru dokonanego

⁵ O. Balzer, *Historia ustroju Austrii w zarysie*, Lwów 1899, s. 379–380.

⁶ *Continuatio editorum, mandatorum et universalium in Regnis Galiciae et Lodomeriae* (dalej: Pilleriana), Leopoli 1786, s. 49; O. Balzer, *Historia ustroju*, s. 434.

⁷ Zgodnie z cyrkularzem z 17 września 1789 r., jeśli właściciel wsi nie zatrudnił justycjariusza, swoje uprawnienia sądowe powinien scedować na jeden z trzech wyznaczonych przez cyrkuł magistratów (Pilleriana, s. 170–171). Powyższe przepisy powtórzono w okólniku z 6 marca 1795 r. (Pilleriana 1795, s. 24–25).

przez mieszkańców. Na mocy tego samego dekretu właściciel miasta, który już wcześniej korzystał z prawa zatwierdzania składu magistratu, miał obowiązek wysłuchać przysięgi nowo wybranych urzędników, a następnie zawiadomić o wyborze władze cyrkularne⁸.

Miejscy urzędnicy przysięgi najczęściej składali na piśmie. Miały one dość ciekawą formę, dlatego dla przykładu warto przytoczyć przysięgę nowo wybranego syndyka Założyciel Nowych Andrzeja Hussara, złożoną 10 czerwca 1789 r.:

Ja Andrzej Hussar przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, Najjaśniejszej Cesarsko-Królewskiej Mości Józefowi Wtóremu, panu naszemu, Wysokiej Krajowej Apelacji, Prześwietnemu Cyrkulowi i miastu temuż Założyciel, iż gdy mnie za syndyka obrano, chcę wierzeń być na sądzie moim i [w] sądzie jednakim obyczajem podług najwyższych przepisów tak bogatego, jako uboższego, tak sąsiada, jako i gościa [osądzać]; sierot i wdów, które pożądamy sprawiedliwości bronić chcę, jako ja z swego najlepszego zmysłu mogę baczyć i rozumieć; praw, przywilejów poczesność i też pospolitego pożytku miasta strzec i umnożyć jak najlepiej będę umiał i mógł, a tego opuścić nie chcę dla miłości, gniewu, bojaźni, przyjacielstwa, nieprzyjacielstwa, łaski, przyjaźni, złej woli, darów, pożytków. Tak mnie Panie Boże dopomóż⁹.

W roku 1791 zaczęto wprowadzać zmiany dotyczące kadencyjności władz miejskich oraz ograniczono *ius excludendi*. Na mocy dekretu nadwornego z 28 października 1791 r. (ogłoszonego 16 listopada 1791 r.) cesarz Leopold II ustanowił szczegółowe zasady regulujące wybór członków magistratów. Zgodnie z tym rozporządzeniem wybory burmistrza, rajcy lub syndyka mogły być przeprowadzone tylko wtedy, gdy któraś z tych osób nie została zatwierdzona na urządzie albo ustąpiła ze stanowiska, została z niego odwołana lub zmarła w czasie trwania czteroletniej kadencji. Nadto, elekcję można było przeprowadzić tylko wtedy, gdy odpowiednie władze (cyrkuł lub gubernium) ogłosiły konkurs na wakujące stanowisko. Omawiany dekret ograniczał również stosowanie przysługującego dziedzicowi miast *ius excludendi*. Sprzeciw wobec wyboru członka magistratu dziedzic – jeśli wcześniej uzyskał od władz administracyjnych potwierdzenie posiadania takiego prawa – mógł zgłosić tylko w odniesieniu do znanego sobie kandydata będącego mieszkańcem miasta, którego był właścicielem. Jeśli jednak wybrana została osoba nie pochodząca z danego miasta, ale legitymująca się „dekretem eligibilitatis”, czyli wystawionym przez odpowiednie władze potwierdzeniem prawa do ubiegania się o wakujące stanowisko, prawo sprzeciwu dziedzicowi w ogóle nie przysługiwało¹⁰.

⁸ Pilleriana 1790, s. 68–69. Regulacja ta oznaczała zniesienie zasady zatwierdzania kandydatów przez urząd cyrkularny.

⁹ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPAHUL), fond 146: Namiestnictwo Galicyjskie, opis 78, sprawa 113 (dalej: f. 146, op. 78, spr. 113), k. 18.

¹⁰ Pilleriana 1791, s. 76–78. Dekret szczegółowo określał też procedurę i terminarz czynności związanych z wyborem członków magistratu.

Dekretem nadwornym z 28 grudnia 1793 r. (ogłoszonym 31 stycznia 1794 r.) cesarz Franciszek II zniósł kadencyjność burmistrzów i prezydentów miast, co oznaczało wprowadzenie dożywotniej nieusuwalności z urzędu. W okresie przejściowym przed upływem czteroletniej kadencji prezydenci mieli prosić Gubernium o przedłużenie okresu sprawowania funkcji. Usunięcie ze stanowiska mogło nastąpić wtedy, gdyby któryś z prezydentów stał się niegodnym stanowiska „przez niezdatność, niedbalstwo lub inne przewinienia”¹¹. Z cyrkularza ogłoszonego 28 lutego 1794 r. wynika, że zasada dożywotniego pełnienia funkcji dotyczyła następujących urzędników miejskich: prezydenta lub burmistrza (w zależności od statusu miasta) oraz syndyka i asesorów (rajców)¹².

Powyższe zmiany nie oznaczały całkowitego odejścia od zasady wybieralności członków magistratów. Konkursy na poszczególne stanowiska mogły być oczywiście organizowane, ale jedynie w wypadku opróżnienia urzędu. Ten stan rzeczy w Galicji przetrwał do 1805 r., a w innych krajach koronnych monarchii habsburskiej do roku 1808, kiedy to zniesiono wybór wyższych urzędników miejskich, tj. burmistrza (prezydenta), syndyka i rajców (asesorów). Od tej pory stanowiska te były obsadzane przez urzędy cyrkularne bądź bezpośrednio przez gubernium¹³.

Oceniając józefińską ordynację miejską, należy zauważyć, że ustawa ta utrzymywała niektóre elementy dawnego samorządu miejskiego, w tym wybieralność urzędników. Niemniej jednak wprowadzała nowe rozwiązania, które gwarantowały władzom państwowym przemożny wpływ na obsadę magistrackich stanowisk. Chodzi tu przede wszystkim o obowiązek zdawania przez kandydatów na miejskie posady specjalnego egzaminu. Przepisy wdrożone w kolejnych latach, w tym szczególnie te, które likwidowały zasadę wybieralności, całkowicie likwidowały samorząd miejski. Tym samym magistraty przekształcone zostały w organ administracji państwowej¹⁴.

Opisane wyżej przeobrażenia nie dotyczyły jednak wszystkich miast, a jedynie tych, w których powstały magistraty uregulowane. W późniejszym czasie w urzędowej nomenklaturze austriackiej tego typu ośrodki miejskie określane były niekiedy jako miasta królewskie (*königliche Städte*) lub miasta municypalne (*Municipalstädte*)¹⁵. Miasta, które nie miały magistratów uregulowanych, w rzeczywistości przekształcone zostały w ośrodki administracji dominialnej,

¹¹ Pilleriana 1794, s. 30.

¹² Pilleriana 1794, s. 34–35.

¹³ O. Balzer, *Historia ustroju*, s. 380–381; Ł. Jewuła, *Galicyjskie miasta i miasteczka*, s. 20–21.

¹⁴ O. Balzer, *Historia ustroju*, s. 380–381; H. Glassl, *Das österreichische Einrichtungswerk in Galizien 1772–1790*, Wiesbaden 1975, s. 158–159.

¹⁵ O. Balzer, *Historia ustroju*, s. 380; Ł. Jewuła, *Galicyjskie miasta i miasteczka*, s. 43.

w których władza sądownicza i polityczna wykonywana była przez właściciela, czyli tzw. zwierzchność gruntową. Miasta te osobnych magistratów zazwyczaj nie miały, a nawet jeśli takie instytucje istniały, swym kształtem przypominały raczej zarządy gromad (złożone były z wójta i przysiężnych)¹⁶.

Reorganizacja magistratów

W Galicji nie od razu wprowadzono przepisy ordynacji miejskiej. Wynikało to z faktu, że władze austriackie nie miały wystarczającego rozeznania odnośnie do liczby, kondycji i statusu ośrodków miejskich w nowo przyłączonej prowincji. Jeszcze w roku 1783 wśród starostów cyrkularnych dominował pogląd, że „miasta galicyjskie były pewnego rodzaju anomalią, przede wszystkim z tej przyczyny, że było ich za dużo – w stosunku do potrzeb kraju”¹⁷.

Status prawny galicyjskich miast zaczęto sprawdzać już w roku 1781. Na mocy cesarskiego patentu 16 lutego tego roku nałożono na magistraty obowiązek przedstawienia do zatwierdzenia przywilejów miejskich i cechowych, co miało być podstawą do wydania nowych, cesarskich praw. W 1785 r., a więc dwa lata po ogłoszeniu ordynacji miejskiej, zaczęto przyglądać się składowi i kompetencjom magistratów. W tym celu lwowskie Gubernium poleciło urzędowi cyrkularnym przygotowanie szczegółowych informacji na temat tego, jaki był skład magistratów, czy podlegały one zwierzchności dominialnej właściciela miasta oraz czy miały prawo do sprawowania jurysdykcji sądowej w stosunku do mieszkańców.

Wyniki weryfikacji praw miejskich i statusu magistratów w skali całej Galicji nie są do końca znane. By je ustalić, potrzeba szczegółowych badań. Jednakże ze studiów nad miastami z 5 najbardziej na wschód wysuniętych cyrkulów Galicji (brodzki, brzeżański, stanisławowski, tarnopolski i zaleszczycki) wynika, że przywileje miejskie przedstawiła mniej niż połowa badanych ośrodków miejskich. Podobnie magistraty mniej niż połowy miast miały uprawnienia sądowe wobec mieszkańców¹⁸.

¹⁶ DALO, f. 26, op. 4, spr. 283, k. 57; Pilleriana 1796, s. 23; O. Balzer, *Historia ustroju*, s. 381; K. Ślusarek, *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, t. IV: *Typologia funkcjonalna miast Galicji* (dalej: K. Ślusarek, *Typologia funkcjonalna*), Kraków–Lwów 2020, s. 111.

¹⁷ W. Tokarz, *Galicja w początkach ery józefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783*, Kraków 1909, s. 333.

¹⁸ Więcej na temat zob.: K. Ślusarek, *Czy u schyłku XVIII wieku miasta leżące w najdalej na wschód wysuniętej części Galicji rzeczywiście były miastami?*, „Kwartalnik Historyczny” 2022, R. CXXIX, z. 3, s. 659–675; tenże, *Typologia funkcjonalna*, s. 99–111; W. Dolinowski, K. Ślusarek, *Misto czy selo? Ekonomiczny obraz mist i misteczok schidnoji czastyny Hałczyzny*

Jak się wydaje, opisane wyżej działania miały na celu przygotowanie gruntu pod wdrożenie ordynacji miejskiej. Pierwszym miastem, w którym zastosowano nowe przepisy, był stołeczny Lwów. Stało się to na mocy cesarskiego dekretu z 31 sierpnia 1786 r. Na jego podstawie 18 października 1786 r. ogłoszono konkurs na obsadę stanowisk w magistracie, w tym prezydenta, wiceprezydenta, 16 radnych, 4 sekretarzy oraz kilkudziesięciu urzędników niższej rangi¹⁹.

W tym samym roku rozpoczęto wprowadzanie przepisów józefińskiej ordynacji w mniejszych miastach. Proces ten polegał na przebudowie struktury władz miejskich zgodnie z wymogami uniwersału z roku 1783, czyli na tworzeniu magistratów uregulowanych, mających ściśle określony skład osobowy i kompetencje. Według dekretu nadwornego z 15 kwietnia 1786 r. uregulowany magistrat miał się składać co najmniej z wójta (syndyka), dwóch burmistrzów (czyli rajców, zwanych niekiedy asesorami), dobrze wykształconego pisarza, aktuarusza oraz dwóch dziesiętników, dozorecy politycznego, woźnego, a także dwóch nocnych stróżów²⁰. Oczywiście skład osobowy magistratu uregulowanego powinien być dostosowany do lokalnych potrzeb. Na przykład według planów urzędu cyrkularnego w Zaleszczykach, od 1 maja 1787 r. w magistracie tego miasta powinni pracować: sędzia, biegły w prawie aktuarusz, pisarz i woźny. Ponadto powinno się zatrudnić szefa policji, który mógłby jednocześnie pełnić funkcję kasjera, oraz dwóch policjantów i dwóch stróżów nocnych. Taki sam skład miał mieć magistrat w Śniatyniu²¹.

Co ważne, zgodnie z ordynacją miejską magistraccy urzędnicy pochodzić mieli z wyboru (w drodze konkursu), a ich kadencja trwała 4 lata. Wszystkie osoby starające się o posadę, niezależnie od tego, czy były mieszkańcami danego miasta, czy nie, winny przedstawić „dekret eligibilitatis” oraz wiarygodne świadectwo znajomości języka niemieckiego. Powyższe zasady literalnie wymieniono w ogłoszeniu o konkursie na obsadę magistratu miasta Lwowa. Identyczne warunki musieli spełnić kandydaci ubiegający się o funkcję w uregulowanych magistratach innych miast, m.in. w Jarosławiu, Myślenicach, Śniatyniu, Tarnopolu, Tarnowie, Wieliczce i Żółkwi²².

naprykinci XVIII – na początku XIX stolittia, Kраків–Kyjiw 2023, s. 13–24; B. Petryszak, *Zminy w strukturii ta funkcionuwanni miškoji władzy w Hałyczyni naprykinci XVIII stolittia* [w:] *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, t. I: *Władza i społeczeństwo*, s. 26–37.

¹⁹ Pilleriana 1786, s. 364–365; A. Czołowski, *Pogląd na organizację i działalność dawnych władz miejskich do 1848 r.* [w:] *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, Lwów 1896, s. LXXVII–LXXVIII.

²⁰ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 379, k. 16.

²¹ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 378, k. 20–22v.

²² Pilleriana 1793, s. 9, 20, 37, 39–40, 59; Pilleriana 1794, s. 29, 36; Pilleriana 1795, s. 10, 20.

Galicyjskie władze gubernialne starały się kontrolować przebieg procesu tworzenia magistratów uregulowanych. W tym celu nie tylko żądano od cyrkułów przedłożenia szczegółowych raportów na ten temat, ale również przygotowywano wykazy miast, w których nowe władze miejskie już zainstalowano. W aktach Namiestnictwa Galicyjskiego zachował się sporządzony około 1788 r. wykaz miast, w których magistraty uregulowane już powstały lub były w trakcie organizacji, oraz miast, które miały jeszcze szanse na regulację, i takich, które jej nie miały. W zestawieniu umieszczono 306 miejscowości, spośród których w 44 proces regulacji magistratów był w trakcie lub został zakończony, 75 miało szanse na instalację nowych władz, a 187 takich perspektyw nie miało²³.

W poszczególnych cyrkułach uregulowane magistraty powstały lub były w trakcie tworzenia w następujących miejscowościach (w nawiasie liczba miast w danym cyrkułe): bocheński (3) – Bochnia, Podgórze i Wieliczka; brodzki²⁴ (1) – Brody; brzeżański (3) – Bóbrka, Brzeżany i Rohatyn; dukielski²⁵ (2) – Biecz i Krosno; lwowski (1) – Lwów; myślenicki²⁶ (2) – Kęty i Myślenice; sądecki (5) – Ciężkowice, Grybów, Nowy Sącz, Nowy Targ i Stary Sącz; przemyski (2) – Jarosław i Przemyśl; rzeszowski (4) – Leżajsk, Łańcut, Przeworsk i Rzeszów; samborski (2) – Drohobycz i Sambor; sanocki (2) – Dobromil i Sanok; stanisławowski (3) – Kołomyja, Kuty i Stanisławów; stryjski (1) – Stryj; tarnopolski (3) – Tarnopol, Trembowla i Zbaraż; tarnowski (1) – Tarnów; zaleszczycki (2) – Śniatyn i Zaleszczyki; zamojski (3) – Hrubieszów, Tarnogród i Zamość; żółkiewski (4) – Bełz, Lubaczów, Sokal i Żółkiew.

W zestawieniu miast, które miały jeszcze szanse na regulację magistratów, ujęto 75 miejscowości z następujących cyrkułów: bocheński (8) – Brzesko, Czchów, Dobczyce, Lipnica Murowana, Uście Solne, Wiśnicz, Wojnicz i Zakliczyn; brodzki (8) – Busk, Gliniany, Kamionka Strumiłowa, Olesko, Pomorzany, Założce, Zborów i Złoczów; brzeżański (15) – Brzozdowce, Bursztyn, Chodorów, Dunajów, Firliejów, Kozowa, Narajów, Podgrodzie, Podhajce, Podkamień, Przemyślany, Rozdół, Stratyn, Strzeliska Nowe i Świrz; dukielski (5) – Dukła, Gorlice, Jasło, Kołaczyce i Żmigród; lwowski (3) – Gródek, Janów i Jaryczów; myślenicki (3) – Biała, Oświęcim i Wadowice; przemyski (3) – Jaworów, Mościska i Sądowa Wisznia; rzeszowski (5) – Głogów, Sędziszów, Sokołów, Tyczyn i Ulanów; samborski (2) – Stara Sól i Stare Miasto; sanocki (6) – Brzozów,

²³ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 295, k. 55–58v.

²⁴ W 1789 r. siedzibę cyrkułu brodzkiego przeniesiono do Złoczowa i zmieniono jego nazwę na cyrkuł złoczowski.

²⁵ W 1791 r. siedzibę cyrkułu dukielskiego przeniesiono do Jasła; zmieniono też jego nazwę na cyrkuł jasielski.

²⁶ W 1819 r. siedzibę cyrkułu myślenickiego przeniesiono do Wadowic, co również oznaczało zmianę nazwy tej jednostki administracyjnej.

Dubiecko, Dynów, Jaćmierz, Lesko i Rymanów; stanisławowski (3) – Mariampol, Tlumacz i Tyśmienica; stryjski (3) – Halicz, Kałusz i Żydaczów; tarnopolski (2) – Husiatyn i Mikulińce; tarnowski (3) – Dębica, Pilzno i Ropczyce; zaleszczycki (3) – Czortków, Jazłowiec i Jezierzany; zamojski (3) – Szczebrzeszyn, Tomaszów i Tyszowce.

Bez szans na organizację nowego magistratu były miejscowości z następujących cyrkułów: bocheński (8) – Gdów, Łapanów, Mierzączka, Niegowić, Niepołomice, Szczepanów, Szczurowa i Trzciana; brodzki (15) – Biały Kamień, Chołojów, Dobrotwór, Gołogóry, Jezierna, Leszniów, Markopol, Podkamień, Radziechów, Sasów, Sokołówka, Stanisławczyk, Szczurowice, Witków Nowy i Zarudzie; brzeżański (8) – Bołszowce, Horożanka, Kąkolniki, Kozłów, Mikołajów, Wybranówka, Zawałów i Złotniki; dukielski (9) – Błazowa, Brzostek, Czudec, Dębowiec, Fryszak, Jedlicze, Jodłowa, Osiek i Strzyżów; lwowski (2) – Nawaria i Szczerzec; myślenicki (7) – Andrychów, Jordanów, Kalwaria, Lanckorona, Skawina, Zator i Żywiec; przemyski (13) – Babice, Fredropol, Husaków, Krakowiec, Krasiczyn, Krukienice, Krzywca, Niżankowice, Pruchnik, Radymno, Rajtarowice, Sieniawa i Wielkie Oczy; rzeszowski (7) – Jawornik Polski, Kańczuga, Radomyśl, Rozwadów, Rudnik, Tarnobrzeg i Żołyńia; samborski (6) – Chyrów, Felsztyn, Komarno, Laszki Murowane, Rudki i Turka; sanocki (11) – Baligród, Bircza, Bukowsko, Jaśliska, Lutowiska, Mrzygłód, Nowotaniec, Rybotycze, Tyrawa Wołoska, Ustrzyki i Zarszyn; sądecki (8) – Bobowa, Krościenko, Limanowa, Muszyna, Piwniczna, Tylicz, Tymbark i Zbyszycze; stanisławowski (17) – Barysz, Bohorodczany, Chocimierz, Delatyn, Jabłonów, Jezupol, Kamionka Wielka, Kosów, Łysiec, Manasterzyska, Nadwórna, Niżniów, Obertyn, Otynia, Peczeniżyn, Pistryń i Uście Zielone; stryjski (7) – Bolechów, Bukaczowce, Dolina, Rożniatów, Skole, Wojniłów i Żurawno; tarnopolski (9) – Budzanów, Chorostków, Grzymałów, Janów, Kopczyńce, Skałat, Strusów, Tarnoruda i Touste; tarnowski (10) – Baranów, Dąbrowa, Kolbuszowa, Mielec, Przecław, Radomyśl, Rzochów, Tuchów, Wielopole i Żabno; zaleszczycki (21) – Borszczów, Buczacz, Czernelica, Dźwiniogród, Gródek, Gwoździec, Horodenka, Jagielnica, Korolówka, Krzywce, Kudryńce, Kułaczkowce, Mielnica, Probużna, Skała, Tłuste, Ułazkowce, Uście Biskupie, Uściczko, Zabłotów i Złoty Potok; zamojski (11) – Grabowiec, Horodło, Jarczów, Józefów, Komorów, Krasnobród, Kryłów, Krzeszów, Łaszczów, Skierbieszów i Uchanie; żółkiewski (18) – Cieszanów, Krystynopol, Kukizów, Kulików, Lipsko, Lubicza Królewska, Magierów, Mosty Wielkie, Narol, Niemirów, Oleszyce, Płazów, Potylicz, Rawa Ruska, Stojanów, Tartaków, Uhnów i Wareż²⁷.

²⁷ W chwili sporządzenia omawianego dokumentu władze austriackie nie miały dobrego rozeznania na temat tego, które miejscowości były miastami. W wykazie umieszczono bowiem kilka ośrodków, które przywilejów miejskich w ogóle nie miały albo miejski charakter utraciły

Z ustaleń Jana Karpińca wynika, że do roku 1793 uregulowane magistraty powstały w 60 miastach. W poszczególnych cyrkułach były to następujące ośrodki (w nawiasie liczba miast): bocheński (4) – Bochnia, Podgórze, Wieliczka i Wojnicz; jasielski (4) – Biecz, Dębowiec, Jasło i Krosno; lwowski (1) – Lwów; myślenicki (9) – Biała, Kęty, Lanckorona, Myślenice, Oświęcim, Skawina, Wadowice, Zator i Żywiec; przemyski (4) – Jarosław, Jaworów, Mościska i Przemyśl; rzeszowski (4) – Łańcut, Przeworsk, Ropczyce i Rzeszów; samborski (2) – Drohobycz i Sambor; sanocki (2) – Dobromil i Sanok; sądecki (5) – Grybów, Nowy Sącz, Nowy Targ, Piwniczna i Stary Sącz; stanisławowski (3) – Kołomyja, Kutry i Stanisławów; stryjski (2) – Stryj i Żydaczów; tarnowski (1) – Tarnów; tarnopolski (3) – Tarnopol, Trembowla i Zbaraż; zaleszczycki (1) – Śniatyn; złoczowski (6) – Brody, Busk, Gliniany, Kamionka Strumiłowa, Zborów i Złoczów; żółkiewski (3) – Bełż, Lubaczów i Żółkiew²⁸.

By sprawdzić efektywność tworzenia magistratów uregulowanych, warto odnieść informacje z przełomu lat 80.–90. XVIII w. do danych z okresu późniejszego. W tym celu można wykorzystać wykaz magistratów opublikowany w szematyzmie galicyjskim z roku 1820²⁹. Z zestawienia tego wynika, że w całej Galicji zorganizowane magistraty były w 63 miastach, czyli w niewiele więcej niż w latach 1788 i 1793³⁰. Przez cały badany okres, tj. w latach 1788–1820, władze miejskie o wymaganej przez prawo strukturze miało tylko 38 miast: Bełż, Biecz, Bochnia, Brody, Brzeżany, Ciężkowice, Dobromil, Drohobycz, Grybów, Jarosław, Kęty, Kołomyja, Krosno, Kutry, Leżajsk, Lubaczów, Lwów, Łańcut, Myślenice, Nowy Sącz, Nowy Targ, Podgórze, Przemyśl, Przeworsk, Rzeszów, Sambor, Sanok, Sokal, Stanisławów, Stary Sącz, Stryj, Śniatyn, Tarnopol, Tarnów, Trembowla, Wieliczka, Zbaraż i Żółkiew³¹. W 18 miastach magistraty uregulowane powstały między rokiem 1788 a 1793; były to: Biała, Busk³², Gliniany, Jasło, Jaworów, Kamionka Strumiłowa, Lanckorona, Mościska, Oświęcim, Piwniczna, Ropczyce, Skawina, Wadowice, Wojnicz, Zator, Złoczów, Żydaczów i Żywiec. Z kolei między rokiem 1793 a 1820 magistra-

już wcześniej. Dotyczy to m.in.: Horozanki, Mierzączki, Niegowici, Rajtarowic, Szczepanowa, Szczerowej, Trzciany i Złotniki.

²⁸ DALO, f. 26, op. 4, spr. 283, k. 95–96.

²⁹ *Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien für das Jahr 1820*, Lemberg 1820 (dalej: *Schematismus 1820*), s. 353–379.

³⁰ Porównując dane z lat 1788, 1793 i 1820, należy pamiętać, że w 1809 r. od Galicji odpadł cyrkuł zamojski, który został włączony do Księstwa Warszawskiego, a od 1815 r. był częścią Królestwa Polskiego.

³¹ Brzeżany, Ciężkowice, Leżajsk, Przeworsk i Sokal nie były ujęte w wykazie opracowanym przez J. Karpińca. Zob. DALO, f. 26, op. 4 spr. 283, k. 95–96.

³² W 1820 w Busku istniała tylko kasa miejska, którą zarządzał tymczasowy kierownik urzędu. Pozostała struktura władz była taka sama jak w innych miastach. Zob. *Schematismus 1820*, s. 363.

ty zorganizowano w 7 innych ośrodkach, tj. w: Andrychowie, Gródku (cyrkuł lwowski), Haliczu, Pilźnie, Starej Soli, Starym Mieście i Tuchowie³³.

Porównując dane z lat 1788–1820, warto zauważyć, że niektóre miasta wymienione w wykazie z roku 1788 jako te, w których nowe magistraty już powstały albo były w trakcie organizacji, w zestawieniach z lat późniejszych zostały pominięte. Dotyczy to Bóbrki, Rohatyna i Zaleszczyk. Podobnie było w przypadku Dębowca, Przemyślan i Zborowa – według Jana Karpińca miały uregulowane magistraty, ale z szematyzmu z roku 1820 wynika, że w tych miastach takie instytucje nie działały.

Można przypuszczać, że w wymienionych wyżej ośrodkach proces tworzenia nowych władz miejskich nie powiódł się. Nie zawsze jednak tak było, gdyż znane są przypadki podejmowania prób likwidacji uregulowanych już magistratów. Sytuacja taka miała miejsce co najmniej w trzech miastach: Założcach, Kamionce Strumiłowej i Rohatyniu. W Założcach w 1789 r. ustanowiono uregulowany magistrat III klasy, ale już w roku 1792 grupa mieszkańców zażądała jego likwidacji. W tym samym roku właściciel miasta Ignacy Miączyński wystosował do lwowskiego Gubernium memoriał, prosząc o ustanowienie w mieście jurysdykcji dominialnej. Kiedy nie uzyskał satysfakcjonującej odpowiedzi, wystosował kolejną prośbę, tym razem do samego cesarza Franciszka II. Także ta próba nie przyniosła spodziewanego efektu, ale właściciel miasta nie dawał za wygraną. Wytoczył miastu proces sądowy, który trwał 17 lat i ostatecznie zakończył się po myśli Miączyńskiego. Podobne działania jak w Założcach podjęli właściciele Kamionki Strumiłowej i Rohatyna. Właściciel Kamionki Strumiłowej hr. Józef Mier w latach 1808–1809 procesował się z miastem, dążąc do ograniczenia uprawnień sądowych magistratu. Dokładnie taki sam cel przyświecał hr. Piotrowi Krasińskiemu, który w konflikt z Rohatynem wszedł w roku 1822³⁴. Starania te nie przyniosły jednak spodziewanego rezultatu³⁵.

Na koniec tej części rozważań warto zwrócić uwagę na pewną prawidłowość. Otóż analizując listę ośrodków, w których były uregulowane magistraty, łatwo zauważyć, że większość z nich to dawne miasta królewskie oraz miasta prywatne będące siedzibami urzędów cyrkularnych. Miejscowości te zwykle miały dość duży potencjał demograficzny i gospodarczy oraz ugruntowane na królewskich przywilejach silne tradycje samorządności miejskiej i zapewne dlatego tworzone w nich magistraty uregulowane.

³³ W 1820 w Tuchowie istniała tylko kasa miejska, zarządzana przez wójta. Oprócz niego zatrudniony był tylko kasjer, pełniący jednocześnie funkcję pisarza. Zob. Schematismus 1820, s. 374.

³⁴ K. Ślusarek, *Typologia funkcjonalna*, s. 115–117.

³⁵ Szematyzm galicyjski z 1820 r. wymienia uregulowany magistrat tylko w Kamionce Strumiłowej. W wykazie z 1827 r. także w Rohatynie. Natomiast Założców w żadnym z tych zestawień nie było. Zob. Schematismus 1820, s. 353–379; Schematismus 1827, s. 415–421.

Budowanie nowej elity urzędniczej

Józefińska reorganizacja magistratów w Galicji prowadziła nie tylko do formalnego wyodrębnienia grupy miast najsilniejszych, które zachowały podstawowe atrybuty miejskości, lecz także stała się ważnym czynnikiem formowania się nowej elity urzędniczej. W przepisach dotyczących regulacji zapisano, że o płatne stanowiska w magistracie, tj. sędziego (syndyka), burmistrza, pisarza i ławnika (asesora) mogły się ubiegać jedynie te osoby, które przedstawiły „dekret uzdolnienia”; konieczna była też znajomość języka polskiego i niemieckiego. Wymagania wobec niższego personelu urzędniczego były mniejsze: aktuariusz i kancelista powinien umieć czytać i pisać po polsku i łacinie, a woźny – po polsku. Do niepłatnych stanowisk, w tym także burmistrzów i rajców wybieranych spośród ogółu mieszkańców, mogli być dopuszczeni mieszczanie, którzy wymaganych od urzędników egzaminów nie zdawali, ale przynajmniej powinni znać podstawy rachunków oraz umieć czytać i pisać po polsku³⁶.

Wprowadzenie powyższych przepisów spowodowało prawdziwą rewolucję w miejskich magistratach, gdyż przed regulacją przeważająca większość burmistrzów i rajców była niepiśmienna, a tylko niektórzy wójtowie znali się na prawie. Dowody na ten stan rzeczy można znaleźć w pochodzących z lat 1785–1786 aktach dotyczących weryfikacji sądowych uprawnień magistratów. Dla uzmysłwienia tego zjawiska podajmy kilka przykładów. W roku 1785 magistrat Komorowa w cyrkule zamojskim składał się z 5 osób: sędzią był szewc Jan Kosiuczyński, burmistrzem szewc Jakub Wojda, pisarzem Ludwik Wikarius, a ławnikami tkacze Andrzej Janowski i Marcin Krajowski. Z wyjątkiem pisarza, który pochodził z Wielkopolski i oprócz polskiego znał język niemiecki, wszyscy urzędnicy byli niepiśmienni³⁷. W Józefowie w cyrkule zamojskim w magistracie pracowało 6 osób: Sebastian Tychowicz (sitarz) – sędzia, Jan Grabiński (sitarz) i Bartłomiej Wysocki (tkacz) – prezydenci, Wojciech Lipiński (rzeźnik) i Wawrzyniec Paniak (garncarz) – ławnicy oraz Marcin Łebkowski – pisarz; wszyscy oni – z wyjątkiem pisarza – nie umieli czytać i pisać³⁸. Podobnie było w niektórych miastach cyrkulu stanisławowskiego. Znakami krzyża świętego podpisywali się wójt Piotr Kostański oraz burmistrzowie Jan Siemionow i Jan Kobka z Mariampola, a także wójt Semion Janiewicz oraz burmistrzowie Hryhory Magórny i nieznanymi z nazwiska Grzegorz z Otyni³⁹. Niepiśmienni byli również członkowie magistratu Podhajec w cyrkule brzeżańskim⁴⁰.

³⁶ DALO, f. 26, op. 4, spr. 283, k. 50–52, 63.

³⁷ CPAHUL, f. 146, op. 88, spr. 189, k. 1–14.

³⁸ CPAHUL, f. 146, op. 88, spr. 189, k. 20–33.

³⁹ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 170, k. 38–39.

⁴⁰ CPAHUL, f. 146, op. 88, spr. 188, k. 7–10.

Austriaccy urzędnicy surowo oceniali też miejskich pisarzy. W raportach na temat uprawnień magistratów bardzo często znaleźć można adnotacje o całkowitym braku notariuszy (tak niekiedy nazywano pisarzy) lub ich słabym przygotowaniu do pełnienia urzędu. Pisarza nie było m.in. w Białym Kamieniu, Brzeżanach, Chodorowie, Chołojowie, Gołogórach, Podkamieniu (w cyrkule złoczowskim), Radziechowie i Stanisławczyku; w Sokołowce pisarz był, ale jego umiejętności oceniono jako mierne⁴¹.

Ciekawe spostrzeżenia na temat kompetencji członków magistratów znalazły się w sporządzonym w 1786 r. raporcie przemyskiego urzędu cyrkularnego. Otóż zaznaczono w nim, że wśród dotychczasowych miejskich urzędników z Przemyśla, Mościsk i Jaworowa nie było żadnej osoby posiadającej kwalifikacje do zatrudnienia w zreorganizowanych magistratach. Inaczej było w Jarosławiu, gdzie można było znaleźć ludzi wykształconych. Należeli do nich m.in. dobrze znający prawo wójt Hutter oraz nieznanymi z imion mieszczanie: Schmid, Singsius, Liczka, Wapiński, Sławik i Schwartz⁴².

Z opinii wyrażonej w raporcie przemyskiego urzędu cyrkularnego można wnosić, że lepsze przygotowanie do pełnienia funkcji w magistratach mieli urzędnicy i mieszczanie z większych miast. Tezę tę potwierdza przykład Zamościa, gdzie wszystkie osoby wchodzące w roku 1785 w skład magistratu oraz rady i ławy miejskiej umiały pisać. Byli to: Antoni Zieliński – sędzia; Jan Szyć, Mikołaj Sagatowski, Andrzej Białkiewicz, Piotr Bernacki – prezydenci; Antoni Makuchowski, Adam Fiałkowski, Wojciech Kosiarski, Józef Kowarski – rajcy; Józef Fiałkowski, Michał Skibiński, Franciszek Rostkowolski, Grzegorz Rosółkowski, Michał Juskiewicz, Szymon Drozdowski, Marcin Koziolkiewicz, Józef Pikuczyński, Michał Nowacki, Paweł Okuniewski, Wojciech Jaworowicz – ławnicy; Bartłomiej Konopka i Adam Farency – pisarze⁴³.

W miastach, w których przeprowadzono reorganizację magistratów, kwalifikacje urzędników na pewno wzrosły. Mało tego, osoby mające duże doświadczenie administracyjne zaczęły między sobą konkurować. Dowodzi tego przykład Załoziec. Do konkursu na stanowisko syndyka w tym mieście, który odbył się 2 lipca 1792 r., stanęło czterech kandydatów. Były to osoby sprawujące tę funkcję w innych miastach: nieznanymi z imienia Duzienkiewicz w Kamionce Strumiłowej, Marcin Duniecki w Złoczowie, Józef Kisielka w Zborowie oraz Adam Wilkiewicz, szef urzędu budowlanego w Czerniowcach, który jednak wcześniej był syndykiem w Załóżcach⁴⁴.

⁴¹ CPAHUL, f. 146, op. 88, spr. 188, k. 7–10, 30–36.

⁴² CPAHUL, f. 146, op. 88, spr. 188, k. 75–81.

⁴³ CPAHUL, f. 146, op. 88, spr. 189, k. 111–140.

⁴⁴ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 113, k. 87–87v.

Nie zawsze przestrzegano zasady powoływania w skład magistratu osób umiejących czytać i pisać. Na przykład w 1792 r. we wspomnianych wyżej Założcach magistrat składał się z 15 osób, przy czym czytać i pisać umiało tylko 10 z nich: Daniel Kirsche (syndyk), Andrzej Kwaśnicki (asesor), Maciej Maśłowski (asesor), Bazyli Chomicki, Łukasz Karpowicz (burmistrz), Józef Kołataj, Jan Rozdolski, Kazimierz Dubrawski, Bazyli Nazarkiewicz i Teodor Dunajewski. Niepiśmienni członkowie magistratu to: Ignacy Fedorowicz, Szymon Wieszlak, Jan Okoń, Teodor Zajac i Andrzej Bojelski⁴⁵.

Z całą jednak pewnością osoby zajmujące wyższe stanowiska spełniały stawiane im wymagania. Znajduje to potwierdzenie w dokumentach źródłowych. Odpowiednimi kwalifikacjami wykazali się m.in. członkowie magistratu Buska (dane z 1793 r.): Szymon Wołkowiński – syndyk, Teodor Czuczman i Wawrzyniec Horwath – asesory, Bartłomiej Niewrzałkiewicz i Jakub Terlikowski – ławnicy, Stanisław Żychliński – pisarz, Michał Niewrzałkiewicz i Jan Turkiewicz – rewizory⁴⁶, Kut (1793): Teodor Romaszkan – prezydent i Franciszek Jasiński – syndyk⁴⁷, czy Kołomyi (1794): Kajetan Donigiewicz – syndyk oraz Antoni Patkowski i Michał Czopenko – asesory⁴⁸.

Z kolei przykład Trembowli dowodzi, że do magistratów często powoływano rajców honorowych, którzy nie pobierali żadnego wynagrodzenia. W składzie osobowym magistratu tego miasta z roku 1807 wymieniono 22 osoby pobierające wynagrodzenie oraz 8 pracujących honorowo. Wynagrodzenia otrzymywali: syndyk Jan Śliwiński, asesory Jan Fincymberger i Jan Kowalski, kancelista Tomasz Wszelaczyński, żurnalista Jan Zborowiecki, kasjer Tomasz Dębowski, kontroler kasowy Piotr Prawdziński, leśniczy Jan Zelwiński, rewizor policyjny Wojciech Chełmiński, policjanci Nicefor Jaźwiński, Paweł Wołoszyniecki i Mikołaj Rozwadowski oraz ławnicy Grzegorz Mikołajenko, Grzegorz Sierpowicz, Antoni Mikołajenko, Eliasz Maniło, Wojciech Zagórski, Hiacynt Szczucki, Tymoteusz Prorok, Jan Dmitryszyn, Hieronim Strzelecki i Jan Bednarczuk. Bez wynagrodzenia pracowali natomiast rajcy wybrani przez pospólstwo, tj. Michał Mandiuk, Demian Jaremczuk, Erazm Kostrycki, Mikołaj Morozowicz, Jan Mikołajenko, Grzegorz Waczyński i Jan Zieleziecki⁴⁹.

Nazwiska honorowych burmistrzów i rajców znaleźć też można w składzie galicyjskich magistratów w roku 1820. Bez wynagrodzenia funkcję burmistrzów sprawowali: Jan Damski w Wadowicach i Józef Pratobewera z Białej;

⁴⁵ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 113, k. 93.

⁴⁶ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 32, k. 60.

⁴⁷ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 100, k. 13v.

⁴⁸ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 100, k. 11.

⁴⁹ CPAHUL, f. 146, op. 78, spr. 277, k. 85.

rajców: Antoni Małecki w Wadowicach, nieznanymi z imienia Kotoński i Wrzolik w Kętach, Jan Motylewicz, Antoni Dobrocki i Wojciech Perucki w Starym Mieście, Kajetan Kraczewski i Wilhelm Weiss w Jarosławiu, Jan Trusiewicz w Jaworowie, Jan Chumczyński i Antoni Jugilewicz w Przemysłu oraz Walenty Rafałowski, Jan Chrzanowski, Jan Bobikiewicz, Jakub Śliwiński, Kazimierz Dynastewicz i Antoni Sarafin w Żydaczowie⁵⁰.

* * *

Powyższe rozważania nie wyczerpują problematyki dotyczącej formowania się nowej elity urzędniczej miasta po wprowadzeniu w życie przepisów dotyczących samorządu miejskiego w Galicji. Jak już zaznaczono, reformy doprowadziły do likwidacji dawnego samorządu miejskiego, przekształcając magistraty uregulowane w najniższy organ administracji państwowej i sądowej. Do roku 1820 zorganizowane na nowych zasadach miejskie egzekutywy powstały zaledwie w 63 miastach. W dłuższej perspektywie prowadziło to z jednej strony do radykalnego ograniczenia wpływu mieszczaństwa na zarządzanie miastem, a z drugiej – do ukształtowania się nowych elit, które w dużym stopniu nie wywodziły się już ze środowisk lokalnych, jak to było w przypadku dawnego samorządu miejskiego, lecz stanowiły element napływowy. Dowodzi tego choćby przywoływany tu przykład Załoziec, gdzie o posadę syndyka staroło się kilka osób pracujących w innych miastach.

Myśląc o perspektywie dalszych badań nad formowaniem się na przełomie XVIII i XIX w. nowej elity urzędniczej miast galicyjskich, należy zwrócić uwagę na problem karier miejskich urzędników. Jak się wydaje, możliwość awansu zawodowego dawało stosowanie przy obsadzie stanowisk systemu konkursowego. I choć procedura ta obowiązywała krótko, to jednak przytoczone w artykule przykłady dowodzą, że magistraccy urzędnicy chętnie poszukiwali lepszych miejsc pracy. Mimo że tego typu badania nie są łatwe (głównie ze względu na braki źródłowe), warto je w przyszłości podjąć.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie
fond 146: Namiestnictwo Galicyjskie, opis 78 sprawy 32, 100, 113, 170, 277, 295, 378, 379; opis 88 sprawy 188, 189

Państwowe Archiwum Lwowskiej Obłasti
fond 26: Uniwersytet im. Jana Kazimierza we Lwowie, opis 4 sprawa 283

⁵⁰ Schematismus 1820, s. 353–379.

Źródła drukowane

Continuatio editorum, mandatorum et universalium in Regnis Galiciae et Lodomeriae, Leopoli 1786, 1790, 1791, 1793, 1794, 1795
Schematismus des Königreiches Galizien und Lodomerien für das Jahr 1820, 1823, Lemberg 1820, 1823

Opracowania

At the Meeting Point of Cultures and Nations. Galician Towns and Small Towns in the Josephinian Cadastral Survey. A Collection of Studies, ed. B. Petryshak, T. Kargol and K. Ślusarek, Kraków–Lviv 2020.

Balzer O., *Historia ustroju Austrii w zarysie*, Lwów 1899.

Czołowski A., *Pogląd na organizację i działalność dawnych władz miejskich do 1848 r.* [w:] *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, Lwów 1896, s. I–LXXXIV.

Dolinowskyj W., Ślusarek K., *Misto czy selo? Ekonomiczny obraz mist i miasteczek schidnoji czastyny Halyczyny naprykinci XVIII – na początku XIX stolittia*, Krawi–Kyjiw 2023.

Glassl H., *Das österreichische Einrichtungswerk in Galizien 1772–1790*, Wiesbaden 1975.

Jewuła Ł., *Galicyskie miasta i miasteczka oraz ich mieszkańcy w latach 1772–1848*, Kraków 2013.

Karpiniec J., *Ilość osad miejskich byłej Galicji i ich podział na miasta i miasteczka*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. II: 1932 i 1933, Lwów 1932, s. 1–29.

Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku, t. 1–7, Kraków–Lwów 2020.

Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym, red. nauk. K. Ślusarek, t. 1–48, Kraków 2018–2020.

Petryszak B., *Zmiany w strukturze i funkcjonowaniu miśkoji władzy w Halyczyni naprykinci XVIII stolittia* [w:] *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, t. I: *Władza i społeczeństwo*, s. 26–37.

Ślusarek K., *Czy u schyłku XVIII wieku miasta leżące w najdalej na wschód wysuniętej części Galicji rzeczywiście były miastami?*, „Kwartalnik Historyczny” 2022, R. CXXIX, z. 3, s. 659–675.

Ślusarek K., *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, t. IV: *Typologia funkcjonalna miast Galicji*, Kraków–Lwów 2020.

Tokarz W., *Galicja w początkach ery józefińskiej w świetle ankiety urzędowej z roku 1783*, Kraków 1909.

Josephine reorganisation of magistrates in Galicia as a factor in the formation of a new urban clerical elite

Summary

The article discusses the implementation and effects of the reform of the urban system in Galicia at the turn of the 18th and 19th centuries, including in particular the problem of the creation of regulated magistracies and the formation of a new urban clerical elite. The reforms initiated during the reign of Emperor Joseph II led to the abolition of the former municipal self-government, transforming the regulated magistrates into the lowest organ of state and judicial administration. By 1820, municipal executives organised under the new rules had been established in only 63 of Galicia's nearly 300 cities. In the long term, this led, on the one hand, to a radical reduction in the influence of the bourgeoisie on city management and, on the other hand, to the formation of new elites, which to a large extent no longer came from local backgrounds, as in the case of the old municipal government, but which were formed by the incoming population members.

Keywords: Galicia, cities, magistrate, officials, urban elite